سیاسەت و ناسیاسەت لە بەرانبەر ڕۆشنبیردا … محەمەد تەها حوسێن

– ئەگەر سیاسەت لە بواری کار و جوڵەی خۆیدا شکست بێنێ، بەشی هەرە زۆری ئۆباڵەکەی لە ئەستۆی کولتوورە.
– ئەگەر ئابووری لە بواری مامەڵە و دانوستانی خۆیدا داڕمێ و هەرەس بێنێ، بەشی هەرە زۆری ئۆباڵەکەی لە ئەستۆی کولتوورە.
– ئەگەر دین لە فەزای هەڵسووڕان و کایەی پەیوەندیەکانی خۆیدا زیاد یا کەم بێنێ، بەشی هەرە زۆری ئۆباڵەکەی لە ئەستۆی کولتوورە.
– ئەگەر هارمۆنیەت و نەزمی کۆمەڵایەتی و کۆمەڵگە شێوانی تێبکەوێ و لەسەر ئاوازێکی سیمفۆنیك نەبێ، بەشی هەرە زۆری ئۆباڵەکەی لە ئەستۆی کولتوورە.
– ئەگەر پەروەردە نەیتوانی لە دەرچەی کردەکانی خۆیدا کەسێکی هوشیار بە خۆی و بە کۆمەڵگە و بە نەتەوە و بە دنیا و بە...... تاد بەرهەم بێنێ، ئۆباڵی هەرە زۆری لە ئەستۆی کولتوورە.

– ئەگەر هونەر و وەرزش و ئەدەب و .... نەیانتوانی لە بازاڕی نێوخۆی کوردەواریدا ڕەواج بۆ خۆیان پەیدا کەن و نەشتوانن بپەڕنەوە ئەودیو سنوورەکانی خۆیان و لە بازاڕی نێو نەتەوەییدا ببنە دەنگ و ڕەنگ، دیسان ئۆباڵی هەرە زۆری لە ئەستۆی کولتوورە.
کولتوور بۆ هەر دەستە و تاقم و کۆمەڵگە و نەتەوەیەك مەرجی بوون و هەڵبڕینی دەنگی سەلماندنی بوونێکی ئینسانی دیاریکراوە. کێشەکانی ئێمە هەر لە بنچینەوە لە نێو کولتوورماندا ڕیشەیان هەیە و هەر بۆیەش لە هەموو ئەوانەی لەسەرەوە ڕیزمانکردن لە ئاستی ڕەزامەندی نە خۆمانین نە دەرەوەی خۆمان.
سەد ساڵ سیاسەتی کوردی خۆی لە قەرەی کولتوور و وەبەرهێنەرانی کولتوور کە ڕۆشنبیرانن نەدا و هیچ کاتێك چارەی ڕۆشنبیری جیددیان نەویست و فیشەکێك و دەمانچە و تفەنگێکیان لە ڕۆحی ڕۆشنبیرێك پێ بایەخدار تر بوو.

سەد ساڵ سیاسەتی کوردی نەیتوانی کەسێتیەکی سیاسی کوردی بێنێتە ئارا بۆ چەند خولەکێك قسە لەسەر کێشە و دۆزی گەلەکەی بکا لەو ئاستەی بەرانبەرە یار و نەیارەکانی لەوە بگەیەنێ کە دۆزی کورد نەك پەیوەستە بە کورد خۆیەوە بگرە بە ئارامی و ئاسایشی ناوچەیی و جیهانیەوە بەند و پەیوەستە.سەد ساڵ سیاسەتی کوردی نەیتوانی بەرنامە بۆ بایەخی پەروەردەی سیاسی و شۆڕشگێڕی دابنێ و تاکی خۆی

بکاتە بوونەوەرێکی سیاسی هوشیار توانای ئەوەی هەبێ بەرانبەرە یار و نەیارەکانی بە دۆزی خۆی سەرسام بکا.

سەد ساڵ سیاسەتی کوردی چەکی خستە پێش کتێب و قەڵەم و هەردەم عەقڵ کە لەم دوانە دەچۆڕێ لە دوای کوتەك کە لە تفەنگەوە نمایش دەبوو دەڕۆیشت و دەهات و ئەمەش لە خۆیدا هاوکێشەی عەقڵ و کوتەکی بەرەواژوو کردبۆوە و هەمیشە کوتەك و کوتەك بە دەست هۆکاری چارەسەر و بردنە پێشەوەی پرسەکان بوون و قەڵەم و کتێب بە دەستەکان لە دواوەی ئەوان هەوڵی جوانکردنی ڕەفتار و گوفتاری ئەوانیان دەدا.
سەد ساڵ سیاسەتی کوردی لە هەرێمێك یا بەشێکی بچووکی کوردستاندا ماڵێکی ئارامیان چ لە شاخ و چ لە شار پێ ئاوا نەکرا و نە خۆیان و نە کوردستانیانیشیان لە دڵەڕاوکێی مانەوە و سەقامگیری خاترجەم کرد.
سیاسەتی کوردی جگە لە دۆخێکی سایکۆلۆژی نارسیزم و کارگەیەك بۆ هێنانە ئارای کەسێتی هەڵپەرست و هەڵلووش کە بۆ نوێنەرایەتی دۆزێکی ڕەوای ئاوەها گەورە و جیهانی نەدەشیان چیتریان نەکرد.

زانست هەمیشە مامەڵە لەگەڵ ئەنجام و دەرکەوتەی هۆکارەکان دەکات و ئەوەی ئەم ئەنجامە خەمناکانە پێمان دەڵێن بریتین لە ڕێچکە گرتنێکی پەرت و بڵا و شێواوی ئەوتۆ کە هیچمانی نەگەیاندە جۆرێك لە ڕازیبوون چ لە ئەنجامی کاری خۆمان وەك تاك و چ لە ئەنجامی کار و خەباتی خۆمان وەك جوڵانەوەی چەکداری و سیاسی.
پەرتەوازەیی لە سیاسەتی کوردی ڕەنگدانەوەی فورمولە نەبوونی کولتووری کوردیە لە هۆشێکی دەستەجەمعیدا کە توانای ئەوەی هەبوایە هەموو دەنگەکان بخاتە سەر ڕیتمێکی سیمفۆنیك بە هاڕمۆنیەتەکەی هەم خۆی و هەم دنیاشی سەرسام کردبایە.
پەرتەوازەیی دەنگ و ڕەنگی سیاسی قالبنەگرتوو لە فۆڕمێکی ناسیونالیستی مۆدێرن بە درێژایی ئەم سەد ساڵە کردوونیەتە هەم گاڵتە جاڕی خۆمان و هەمیش گاڵتەجاری دەر و دراوسێ و دنیا.

سیاسەتی کوردی بۆ سەدەیەك دەچێ دوژمنایەتی ڕۆشنبیری و ڕۆشنبیران دەکا، ڕۆشنبیرە جیدیەکان هەر بەتەنها قوربانی نەیارانی نەتەوە و کۆمەڵگەکەی خۆمان نەبوون بەقەد ئەوەی لە نێو خۆی فۆڕمە بۆ دەموچاوە سیاسیەکەی خۆشماندا دژایەتیان کراوە و هەمیشە سیاسەت و سیاسی کورد تاوەکو ئەمڕۆ فۆبیای ڕۆشنبیریان هەیە و ئەمەشیان بە دڵنیاییەوە لە گرێی کێماسی زانستی و ڕۆشنبیریەوە بووە.

ترس لە ڕۆشنبیری لە نەستی ئەواندا ڕیشەی هەیە و هەر بۆیەش نە لە شاخ و نە لە شار ئیشیان بۆ پڕۆژەی بونیادنانی کەسێتی کولتووری کوردی کە دواتر کەسێتی سیاسی کوردی و نەتەوەیی و ئینسانی لێ درووست دەبێ نەکردووە. (ترس لە ڕۆشنبیری) لای سیاسیەکان بازنەیەکی پارێزەری لە دژی ڕۆشنبیرانی جیددی بە دەوردا کێشاون نەوەکا بە دەنگ و ڕەنگیان قەڵس بن و تووشی ئیشی عەقڵ و عەقلانیەتیان کەن و بیانخەنە نێو پڕۆژەکانی بیرکردنەوە لە پێناو بونیادنانی دامەزراوەی عەقلانی درووستکردنی عەقڵی سیاسی و ئابووری و کولتوری و دینی کوردی.

ڕۆشنبیر کەسێکی سیستماتیکە و سیستم بەرهەم دێنێ، ئەوەی خۆشیی لە ڕۆشنبیر و ڕۆشنبیری نەیەت ئارەزووی سیستم ناکات و ئارەزوونەکردنی سیستمیش لە نەستی ناڕۆشنبیری سیاسیدا هێشتنەوەی مەودایەکی دوور و درێژە لەگەڵ عەقلانیەت و بەمەش زۆرترین خزمەت تەنها بە (ئاید- ئەنباری غەریزە) ی خۆی دەکات و منێکی فوودراوی هەوکراومان دەخاتە پێش هەموو گیانی نەخۆشی و پەتایە.

ڕۆشنبیرە دوور بینەکان بۆ ئەمڕۆ و سبەینێ لە کاردان نیتشە وتەنی دوای سبەینێ ئەنجامی ئیشەکانیان دەردەکەوێ، ڕۆشنبیری زانا و وەبەرهێن لەسەر کولتوور ئیشی ئەوە نیە هەڵەکانی ئەم تایپە لە سیاسیەکان پینەکات و هات و چوونەکانیان شیبکاتەوە، ئەوان ئیشیان ڕێکخستنی بوونێکی سرووشتی کوردیە لە فۆڕمێکی ڕێکخراوی سیستماتیکدا، بوونی بەستە زمانی نەتەوەیی کوردی تا ئێستا هەر لە بوونە سرووشتیەکەی نەپەڕیوەتەوە و ئەمەش لە ڕاستیدا هەڵەی ئەم سەد ساڵەی کوردایەتیە و هەر بۆیەش عەقڵی ڕۆشنبیر دەتوانێ ئەم ڕۆحە زیندووە چالاکە کە عەقلانیەت و هێشە بخاتە جەستەی نەتەوەوە و لە وەهمە خەتەرناکەکانی پاڵەوانبازی و شۆڕشگێڕی دەربازی بکا.
ئەم هەڵە سیاسیانەی ئەمڕۆ ڕوویانداوە تازە نین کارەکتەرە سەبەکارەکانیان پەروەردەی کەڵچەرێکی کاڵی ئیش لەسەر نەکراون، پەروەردەی دۆخێکی ناسیاسی ڕێك نەخراون، هەر بۆیە هەڵەکان بە دوا یەکدا و لە دیمەنی جیاجیادا دەردەکەونەوە و دەبن بە شێك بۆ ئەوانەی یادگەیان ڕووداوەکانی دوێنێیان نەپاراستووە.

نامەیەکی کراوە بۆ جەلال بەرزنجی … سەباح ڕەنجدەر

کاکە جەلال بەرزنجی، کە گوڵت لە هاوار بوو، ئاگرت کردەوە. ئاگر زەوی لە پیسی پاك دەکاتەوە و هێڵێکی داگیرساو بەرز دەکاتەوە. کۆشیعری: (بەیەکەوە تەنیاین)، کە ساڵی 2015 لە خانەی موکریانی بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە، چاپ کرا. هەستی ڕاگرتم، هەست هەموو توانا نیشتووەکانی لە قووڵاییەکانەوەن پاڵیان پێوە دەنێت و سەریان دەخات و ئاراستەیان دەکات بۆ بینین، کە بیندراش فۆرمێکی گونجاو وەردەگرێت. فۆرمی نووسین، کە ئەم گەشەکردنەم ئاراستەی هەستەکانی خۆم کرد. هەستم کرد کۆمەڵێك شیعری تۆ لە هەستەکانی مندا نیشتوون و سەردەکەونەوە لەم کۆشیعرەتدا دوا خراون و گفتوگۆم لەگەڵدا ناکەن، بەڵام زەینم دەیبردمەوە سەر ئەو شوێنانەی بەر زەینم کەوتوون، لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێدا گەڕام پێنج شیعرم دۆزییەوە.

1- هەڵبزێکانی بۆندایی
2- ئاشتبوونەوە
3- شەوێکی تر نەچوومەوە گوێ چەمی منداڵییم
4- وەرە تا زووە شوێنێك لە مردن بۆ خۆمان بکەینەوە
5- شتە ئاساییەکان و شتە نائاساییەکان

تایپ و هەڵەگری و ڕێنووسیشم کردوون. ئەوە بۆ ئیمێلەکەتی دەنێرم. خۆزگە لەو دانیشتنەی 18/1/2017، کە نەژاد عەزیز سورمێ و تۆ و من لە یانەی (سیپان دوو) لە هەولێر دانیشتین ئەو پرسیارەم بهێنابووایە گۆڕێ، ئایا ئەم شیعرانە بۆ نەکەوتوونەتە ناو کۆشیعرەکەتەوە، کە شیعری جوانیشن. بەدڵنیاییەکی ڕوونەوە لە تەواوی ئەم شیعرانەی لە کۆشیعرەکەتدان جوانترن. لە ژیانی شاعیری داهێنەردا ئامانجێك هەیە و هەمیشە بە دوایدا دەچێت و بە چیادا هەڵدەگەڕێ. لە پێناو گەیشتن بە لووتکەدا نا، لە پێناو بەردەوام کۆششکردن و بنیادنانی کەسایەتیی ئەدەبی و بەسەر خۆداکرانەوە.

ئەم شێوازەی (شتە ئاساییەکان و شتە نا ئاساییەکان) بۆ ساڵی 1995 لە ئەزموونی تێدا خۆگۆڕینێکە و شتێکی تر هاتووەتە ناو دنیاکەتەوە. واتە: شتێك لە بەهرەی تێدا ڕووی داوە. گونجاندنێکی ئەفسوونیت لە نێوان ئەم دژانە بەکار هێناوە، کە تەنیا ناوت

بردوون و لە ناوەکەشدا ئیحات داوە. واتە: وشەکەت لەڕووی دەروونییەوە گەرم و هەستیار کردووە و هەوڵێت داوە لە وشەدا ئیحا بدرێت و وشەکەش وەك ڕستەیەکی شیعری خۆی پێشکێش بکات، کارایی شاعیرێکە بنیادی توانای ئەدەبی ناوە و وشەکە بەرز دەکاتەوە تا ئاستی خۆدرکاندن و بژارکردن بۆ هەڵبژاردن و پێ ئیحاکردنی.

ئەم کۆشیعرەت بریتییە لە بنیادی گەڕان بەدوای نیشتیمانێکی دیارنەماو، یان هەستێکی سەرگەردان و بزربوو تێیدا. تۆ و عەبدوڵڵا پەشێو بەشێکی زۆری شیعرەکانتان لە دەرەوەی وڵات نووسیوە، پێچەوانەی ئەزموونی تۆ، ئەو بنیادی نیشتیمانێك دیار دەکات و هەستی تێدا دەجۆشێنێت. شوناس لە ئەزموونی هەردووکتان هاوبەش نییە. هی تۆ گەڕانە بەدوای شوناسی هەستی و هی ئەو پێشکێشکردنی شوناسی بەڵگەیی. هەست لە گەڕان بەدوای شوناسدا بەهێزترە لە شوناس پێشکێشکردن. هەردووکیان گوزارشت لە مانای بوون دەکەن و خوێنەر سەرسام دەکەن. یەك بوونێکی هەستی و ئەوی تر بوونێکی بەڵگەیی.

کۆشیعری یەکەمت: (سەمای بەفری ئێواران – 1979). دوو تایبەتمەندیی گرینگی تێدایە:
یەکەم: لەم کۆشیعرەدا پەخشانە شیعری کوردی تەواو دەردەکەوێت. پێشتر وەك تاڵەتیشك هەبووە، بەڵام وەك دەرکەوتن ئەم کۆشیعرە دەستپێکە. دواتر شیعری: (هاتیت – ی محەمەد موکری – گۆڤاری بەیان، ژمارە (59) 1980 و سووتانی ڕەنگەکان – ی دڵشاد عەبدوڵڵا – گۆڤاری بەیان، ژمارە (95) 1984) تیشکی زیاد و بەهێزتریان خستە سەر پەخشانە شیعری کوردی.
دووەم: یەکەم کۆشیعری نەوەی ئێوەیە تەواو لە کەشوهەوای شاعیرانی پێشە خۆیان چووبێتە دەرەوە و قەڵەمبازێك بێت بۆ خۆجیاکردنەوە و نوێبەخشییەکی تر، لەم کۆشیعرەدا، شیعری کوردی پرسیاری قووڵتر لە خۆی دەکات.
ژیان پڕ بەهرەیە، دەتوانیت بەهرە لە بەهرەکانی ژیان وەرگریت بە سوودوەرگرتن لە توانایەکانت بیکەیت بە پاڵپشت و نیشانەی کارکردنی بەرپرسیارێتی و قوربانیدان، ئەم توانینە هێزێکی پێگەیشتووی پێویستە بۆ پێ ئیحاکردنی وشەی بەرپرسیارێتی و قوربانیدان. دەست بە داهێنانە جوانەکانمانەوە دەگرم و وەك نموونەی باڵا دەیانهێڵمەوە و دەیانهێنمەوە بەرچاوی نەوەی نوێ و خوێنەری نموونەیی. قەت ناتوانم پشت لە جوانییە ڕاستەقینەکان بکەم. ئەزموونی تۆ لەناو شیعری هاوچەرخی کوردیدا جوانییەکی

ڕاستەقینەیە و هانی داوم و هاوکاریی کردووم بۆ جۆش و گەڕانی بێسرەوت و خۆشەویستیی زیاترم بۆ شیعر و خۆلادان لە زمان و فۆرمی باو.

کاکە جەلال شیعرم یەکجار خۆش دەوێت، چونکە خودی خۆمە. تا ڕادەی توانەوە لەناویدا تواومەتەوە، بەڵام بە دەستی ئەوانەی هونەری نووسین نازانن و قسەوقسەڵۆکەکانیانەوە ئازاری زۆرم تێیدا چەشت و ستەمیان لێ کردووم و بەدەستیانەوە ماندوو بووم و ماندووم. ئێمە ئازاری زۆری ئەوانە دەدەین، کە داهێنەران. لەو مەیلە ناقوڵایەوە چەندان بەهرە و خولیا تێکدەشکێن، بەڵام من وەك بڕوادارێك بڕوام بە تۆڵەی خودایی هەیە، کە خودا پارێزەری هەموومانە. ئەوەی چاکەی لەگەڵدا کردووم، لەبەر چاومە. ئەوەی خراپەشی لەگەڵدا کردووم. لەبیری ناکەم، بەڵام هەوڵ دەدەم لە خۆمی دوور بخەمەوە. بەرانبەر شیعر چاوەکانم کردوونەوە و ئەویش سەیری من دەکات.

لە 4/1/1983 تازە چەند شیعرێکی سەرەتاییم لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بڵاو کرابوونەوە. لە دەفتەرێکی بەرگ ئاسمانیدا بە دڵوداو نووسیبوومنەوە. ناوم نابوو : (قووڵایییەکانی ئا و نا: ئا = مردن، نا = ژیان). پێشانی یەك لە شاعیرە بەئەزموونەکانی شارەکەم، مەدحەت بێخەوم دا. بە جۆرێك ستایشی شیعرەکانی کرد، هەر هێندەم مابوو خۆم لێ بگۆڕێت و خۆم بە پاشای بێ تاج بزانم. ناونیشانی دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردیم وەرگرت و چوومە بەغدا. لە گەراج تەکسییەکم بۆ ناونیشانی وەرگیراو گرت و یارمەتیم لە پرسگە وەرگرت و بەژوور کەوتم. لە مەمەڕەکەدا ڕووبەڕووی پیاوێکی باڵا بەرز بوومەوە، بە کەم ئەزموونی و سادە و ساکاریی خۆم گوتم: (من شاعیرم و لە هەولێرەوە هاتووم و دیوانم هەیە دەمەوێ چاپی بکەم). ئەمیش بەبێ ئەوەی هیچ بایەخم پێ بدا و قسەیەکم لەگەڵدا بکات، چەند هەنگاوێك لە من دوورکەوتەوە و سەری بە ژوورێکدا گرت، بە دەنگێکی تەوساوی و گاڵتەئامێزەوە، گوتی: (مەحموو، مەحموو ئەو گەنجە هەولێرییە هاتووە و دەڵێ شاعیرم و دیوانم هەیە). جا نازانم لە هەڵزەقینەوەی گاڵتەئامێزی ئەو پیاوە بوو، یان هەر خۆی مێوان دۆست بوو. منی زۆر بە گەرموگوڕی وەرگرت و لە ژوورەکەی خۆی دانام و چایەکیشی بە دەستی خۆی بۆ هێنام. دەفتەرەکەی لێ وەرگرتم، لێرە و لەوێ چەند لاپەڕەیەکی خوێندەوە و گوتی: (ئەمانە شیعر نین، ئەمانە سۆزن، بڕۆرەوە ماڵی خۆت و بخوێنەوە، تا هەست نەکەیت شیعر پێویستی بە تۆیە بینووسیت مەینووسە، کە هەستت کرد پێویستی پێت هەیە بینووسیت بینووسە).

دوای تاوێ بێدەنگی، وەك ئەوەی لە شەڕدا بێ دووبارە گوتییەوە: (وەك گەنجێك ئەگەر داهێنەر بووی، هەرچی یارمەتییەك پێویست بوو، دەتدەم. ئەگەر داهێنەریش نەبووی، یەك دوو بڕمە بڕمی کرد، زانیم ناڕەزایی بوو، بەڵام بە ئاڵۆزی گوتی نەیهێشت من تێیگەم). تەنیا بە ناونیشانەکەی گوت جوانە و زۆریش پێی کاریگەر بوو.

منیش بەدڵی شکاوە و بێ ماڵئاوایی لە ژوورەکەی چوومە دەرەوە. لە دەرگاوە دووبارە تەکسیەکی ترم گرت و یەکسەر بۆ گەراج. لە ڕێگادا، هەر لە بەغداوە تا هەولێر هەرچی جوێنی دنیا هەیە بە مەحموود زمدارم دا، نەك هەر خۆی تا هەژدە پشتیشی. ئێستاش دەفتەرەکەمم پاراستووە. هەر چەند جارێك تەماشای دەکەم. ئەوجا دەزانم مەحموود زامدار چ یارمەتییەکی منی تازەکوورەی داوە و چ ڕاستگۆ بوو لەگەڵ ئەزموونی نووسین. سوپاس بۆ ئەو بە ڕەقییە هەڵسوکەوت کردنەی لەگەڵمدا. بە ڕێگای خۆمدا ڕۆیشتم و درووود بۆ ئەو، درووود بۆ ڕاستگۆیی لەگەڵ ئەزموونی نووسین. قسەکانی بە پیرۆز دەزانم. دوای ماوەیەك کارەکەی گواستەوە لقی هەولێری دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی، بەشی پێنجەمی (زێوان)م پێشان دا، پێی گوتم (حەڵاڵزادە)ی شیعر و شیرپاکی نوێبەخشی، چاك بەسەر شێواز و زماندا زاڵ بووی.
سەڵاح شوان و عەبدوڵڵا عەباس کۆڕێکی شیعرییان لە 16/2/1983 لە هۆڵی بەڕێوەبەرایەتیی ڕۆشنبیری جەماوەری لە هەولێر پێشکەش کرد. لە کۆڕەکەدا، ئەوجا زانیم ئەو پیاوەی لە مەمەڵەکەدا پرسیارم لێی کرد عەبدوڵڵا عەباس بوو، ئەو شاعیرەی پێشتر دوو کۆشیعریم. (1- سێ سەمفۆنیە و شەش سروود. 2- تۆ لە نێوان کۆچی شەو و ماچی ڕۆژدا)م خوێندبووەوە و خۆشم ویستبوو.

ئێستا خەریکی ئامادەکردنی سەرجەم شیعرەکانی خۆمم و تەنکە دەستکاریەکیشم کردوون. بەنیازم دەرفەتێکم بۆ هەڵکەوێت چاپیان بکەم. لە خوێندنەوەی سەرجەم شیعرەکانمەوە زۆر بە ڕوونی ڕووبەڕووی ئەوە بوومەوە. باڵندە و پەلەوەر و ئاژەڵ و گیانەوەر و ڕووەك شانبەشانی مرۆڤ کارەکتەری سەرەکیی ئەدەبی منن و قورسایی خۆیان داناوە و بەبایەخەوە دەرکەوتوون و هێمای سادەیی جوانین. هەندێك غەفڵەتی وێنەشم بەدی کرد، ئەوانیشم چارە کردوون.

زۆربەی خوێندنەوە و نووسینم لەناو دانیشتنەکانی ماڵ و منداڵەوەیە. نە بێزار دەبم، نە دەکەومە بارێکی نائاساییەوەش. تەنیا هەندێ جار لە ناوەختدا بانگم دەکەن. ئەرێ قاوەیەکت بۆ بکەین، یان میوەیەکت بۆ بهێنین. حەزم لەو بانگکردنە نییە، بەڵام

بێزاریم بەڕوویانەوە دەرنەبڕیوە. تا هەست بە تووڕەییم، یان دڵگرانیم بکەن. تەنیا قەڵەمەکەم بەرز دەکەمەوە خۆیان دەزانن ئاماژەی بەڵێیە.

چەند ساڵێکە تووشی سێ نەخۆشیی درێژ خایەن، شەکرە و پاڵەپەستۆی خوێن و لەرزەیەکی دڵ بوویمە. کاتێك میوە دادەنێن ئەو میوانەی بۆ نەخۆشیەکەم زیانیان هەیە داینانێن، یان لە پێشە من نایخۆن. نەك من حەزم بچیتێ و نەتوانیشم بیخۆم. لەو بارەیەوە زۆر دڵڕاگریم دەکەن. نزیکەی 1300 لاپەڕەیەك شیعر و 700 لاپەڕەیەکم لەبارەی شیعرەوە نووسیوە. لە هیچیان نەك پەشیمان نیم، بەڵکو دوودڵیش نیم. تەنیا لە هەڵبژاردنی ئەو پاشناوەم نەك هەردوو دڵم، بەڵکو پەشیمانشم. وەك ئەوەی دەستبەرداری باوکم بووبم. ناوی سیانیم زۆر مۆسیقییە. (سەباح سابیر حەسەن). نازانم ئەو مەیلە ناقۆڵایە چی بوو فریوی دام.

ئەو شەوەی هەرسێکمان: نەژاد و تۆ و من دانیشتبووین. دانیشتنێکی ئێجکار ڕۆشنبیریی بوو، هەرسێکمان بە هێمنییەکی ئەدەبییەوە لە ئەزموونی یەکتری و شیعری کوردی دەدواین، بۆ خۆپاراستن لەم و لەو نموونەشمان دەهێنایەوە. هیچ بارگرژییەك لە گفتوگۆکانمان ڕووی نەدا. تەنیا تۆ گلەییەکت لە دەسەڵات هەبوو، کە گەندەڵی ناقۆڵا لە بەڕێوەبردن کراوە و ستەم و کەمتەرخەمیش لە خانەنشینییەکەی تۆ. دەسەڵات وەك تراژیدیایەك تێکەڵ بە کۆمیدیا دەبێت.

قەت خەم لەو کەمتەرخەمییە مەخۆ، کە بەرانبەر یەك لە داهێنەرەکان ڕووی داوە و قوربانی زۆریشی داوە و زیندانیش کراوە. بۆ هیچ دڵ لە دڵدانێك ئەوان سەرکردەیەکی سیاسین و تۆش سەرکردیەکی ئەدەبیت. ئەوان بە بڕیار بوونەتە سەرکردە. تۆش بە بەهرە و سرووش. دەسەڵاتی ئەدەبی لە دەسەڵاتی سیاسی زۆر گرینگترە. بەختیار بە و فیکەیەك بە ڕوویاندا بکێشە. شاعیرم دیوە لە ئاست بەرپرسی پلە پازدەدا لێوی تەتەڵەی کردووە. ئەمانە نەك ناتوانن بێگەرد و خاوەن خۆبوونی خۆیان بن، بەڵکو ناتوانن لەناو پانتۆڵەکەی خۆشیاندا تڕێکی بە ئیسراحەت بکەن و تەماشای دەوروبەری خۆیان نەکەن.

کوردستان وڵاتێکی ژیان گرانە، نەك هەر لە ڕووی ئابوورییەوە، بەڵکو لە ڕووی قسەوقسۆڵکی نامەردانەوەش، جۆرە ژیانێکی سۆفیانەم بۆ خۆم هەڵبژاردووە و لە دەوروبەر دوور کەوتوومەتەوە. خۆم کردووە بە ناوەندێك هەمیشە بۆ ئەو ناوەندە دەگەڕێمەوە و بەردەوامیش لە جووڵەی ڕۆحیدام و لەگەڵ خۆمدا کار دەکەم. واتە: لەگەڵ نووسین و

خوێندنەوە و خودادا، نە تەورات، نە ئینجیل، نە قورئان نەیانتوانیوە خودا بۆ بوونەوەر ئیکتیشاف بکەن. هەمیشەش ئەو بیرکردنەوەیە خولیام گەرم و هەستیار دەکات، هەموو داهێنەرێك وەك كۆلارە هەڵدەدەمە ئاسمان تا لە ئەستێرەکان نزیك ببنەوە، داهێنەر ئەگەر بێگەرد و خاوەن خۆبوونی خۆی بوو، نەبووە پێخوستی دەسەڵات، دەتوانێت ببێتە ئەستێرە.

لەم ڕۆژانەدا: (دڵشاد عەبدوڵڵا) لە ژمارە (3)ی گۆڤاری (باران)دا شیعرێکی پڕاوپڕی بڵاو کردووەتەوە و خۆگۆڕینێکە لە خۆی، وردەکاریی گەرم و هەستیاری تێدا بەکار هێناوە، دڵم پێی خۆش بوو. حەزدەکەم تۆش هەوڵ دەی بیبینی و لەو بڕوایەدام وەك نموونەیەکی باش دێت پێی خۆش دەبێت.
هەر لەم دەرفەتەدا هەلێك وەردەگرم و قسەیەك دەکەم: هیچ وشە و دەستەواژە و دانەپەیڤێك ناسوێ و لە سوانیدا بێزراو نابێت. دەبێ ڕوانینێکی تر بۆ ئەم بۆچوونە بەرهەم بهێندرێتەوە. سوان و نەسوان لە هێزی بەکاربردنیدا دەردەکەوێت. دڵشاد ناونیشانێکی یەکجار سواوی بۆ شیعرەکەی هەڵبژاردووە: (گۆرانییەك بۆ باوکم)، کە چەندان ساڵە ترپە و ئاوازی ئەم ناونیشانانە دووبارە دەبێتەوە. تا ئاستی سوانێکی بێزارکەر، بەڵام ناونیشان لەم شیعرەدا هێزێکی ئەفسووناوی لەبابەتەوە وەرگرتووە و کردوویەتی بە خوێ و ڕۆنی نانێکی تر و لە هەموو سوانێك دەربازی کردووە، دەڵێی یەکەم جارە ئەم ڕستەیە دەبیندرێت و گیرێدەی ئەفسوونی خۆیت دەکات، شاعیری دڵخگۆڕ هێز دەداتە وشە و ئەفسوون لە پەیوەندی نێوان وشەکان پەیدا دەکات

کاکە جەلال: ساڵی 1985، کە کۆشیعری: (گەرم نەبوونەوە)ت چاپ کرد. هەڵەی چاپی تێدابوو، داوات لە من و فەیسەڵ دیهاتی کرد یارمەتیت بدەین و هەڵەکان لەسەر کتێبەکە ڕاست بکەینەوە، ئەوجا دابەشی سەر کتێبخانەکانی بکەی. بە سێ دانیشتن بە هەموو کتێبەکاندا هاتینەوە و هەڵەکانمان بەقەڵەم ڕاست کردەوە. ئەو کات (ئێوار) منداڵێکی بچووك بوو، وەك کەروێشکێکی خرپن لەناومان دەهات و دەچوو. خودی تێیە، ئومێدم ئەوەیە بە قووڵی پێبگات و لە هەموو تەمەنی لەڕووناکیدا ئۆقرە بگرێت و وزەی پێ بدات. وا بەرەبەیانە. خەریکە نامەکە ئیمزا دەکەم و بەسەر دڵمدا دێمەوە، گەرمایی ئەو ئاگرم پێ دەگات، کە داهێنەریی تێدا دەسووتێت. قاوەم خستووەتە سەر ئاگر، کتێبی سێ فیگەرێتی نیکۆس کازانتزاکیس، کە جەلیل کاکەوەیس وەریگێڕاوە دادەنێم. بۆ جاری دووەم دەست بە خوێندنەوەی بکەم. ئای ئەفسوونی ئەو کتێبانە چەند بکوژن. ئاگاشت لە خۆت نییە ناچارت

دەکەن دوو جار و سێ جار بیانخوێنیتەوە، یان دەبنە کتێبی هەموو تەمەن. تەنیا ئەو کتێبانەن دەتوانن وەڵامی پرسیارەکانی دڵ بدەنەوە و بەسەر دڵیشماندا بێنەوە.

19/4/2017 هەولێر

پرسیارکردن لە تاریکی … عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا

" لە هیچ دنیایەکەوە رەوانە نەکراوم"

رامبۆ: وەک دەزانین خۆشەویستی دەبێ لە نوێوە دابهێنرێتەوە.
قەسیدەی بەشێک لە دۆزەخ
خوێنەری خۆشەویست ئەو دەقەی بەردەستتان یادەوەری نییە، چونکە گێڕانەوەی ژیانی کەسی نییە، وەک چەمکی یادەوەری داوای دەکات. ژیاننامە نییە، وەک ئەوەی لەسەر راستبێژی وەستا بێت، بەڵکو زمانێکی دیکەیە بەرانبەر زمان و لەگەڵ زماندا! نەک بەو مانایەی کە کاری چارەسەرکردنی یەکێتی زمان بکات، بەڵکو بەو مانایەی کە زمان دەیەوێت.

نەخشی منداڵی

دەڵێن بیری منداڵی تیژە، (زانین)ی قۆناغی منداڵی وەکو نەخشی سەر بەردە، بەشێک لەو بەهرەیە بەر منیش دەکەوێت، چونکە زۆر شتان دەگێڕمەوە دایکم سەری سوڕ دەمێنێ! هەموو ئەوانەی پەیوەندی بە قۆناغی منداڵی و چالاکی میمیەری و گەشەکردنییەوە هەیە… جگە لە بیرخستنەوەی زانیارییەکان، هەندێک لە منداڵان توانای یادکردنەوەی دەنگیان لەلا بە هێزە و هەندێکی دیکە وێنە و بینین! بەبیرهاتنەوە لە دوو ساڵەی یەکەمی تەمەنی منداڵیدا کەپیکردنی شتەکانە و تێگەیشتنی لەگەڵدا نییە، دواتر درککردن دێتە ئاراوە، بۆیە فێرکردنی منداڵ لە رێگای شتە بەرجەستەکانەوە باشتر دەچێتە مێشکەوە! گەشەپێدانی بیرهێنانەوە هەر تەنها شارەزایی زیاد ناکات،

بەڵکو لە رووی عەقڵییەوە توانای وەرگرتنیش بە هێز دەکات.

دەزانم لە قسەکردندا پێش هەموو شتێک تاکەتی خۆم لە دەست دەدەم، چونکە (من) دەبێتە راناوێکی رێزمانی و دەچێتە رستەوە. ماوەیەکی زۆر لەگەڵ خۆم بووم، ئەو هەموو ماوەیە بۆم دەرکەوت لەگەڵ خۆبوون لە بیابانێکی وشکوبرینگ، کە ئەمە پێی دەڵێن وڵات، شتێکی ئەستەمە، لە رێگای لەگەڵ خۆبوون ناتوانین خۆمان بدۆزینەوە، لەبری لەو وڵاتە وێرانەیەدا دەبێ پارچە پارچە بیت… یەکێک پێمدەڵێت چای دەخۆیتەوە؟ بەشاییەکانم لە رێگای ئەویدیکەی وشەوە پڕ کردوە، وشە دەکەمە کێلی قەبری ئەو منەی کە نەکرا بیپارێزم! ئەو قسەیە بەرەو یەکێک لە رستە بە ناوبانگەکانی (لاکان) دەبێتەوە، کە دەڵێت (ئارەزووی مرۆڤ ئارەزووی ئەوانیدیکەیە) ئەو رستەیە جەخت لەوە دەکاتەوە کە کاتێک من دەبێتە راناوی رێزمانی هەر تاکەتی من ناکوژرێ، بەڵکو ئارەزووەکانیشی لە دەست دەدات. نازانم دەڵێم چای دەخۆمەوە یان نا! بەڵام دەزانم لەو وێرانەیەدا حەقیقەتی من لە دەرەوەی منەوەیە… نازانم دەڵێم چای دەخۆمەوە یان نا! بەڵام دەزانم دەسەڵاتی کوردی لە ناوەوە کلۆرە… نازانم دەڵێم چای دەخۆمەوە یان نا! بەڵام لە نێو خەیاڵم بە رستەیەک بە دایکم دەڵێم: کاتێک لەسەر دیوار بەربوومەوە و ناوەڕاستی لووتم لە بەردێک چەقی و شکا، ئازاری لە خوێن لەبەر ڕۆیشتنەکەی زۆرتر بوو… ئەو دەمە هەر بە جلی خوێناوییەوە تەم بە لای (ئەحمەد تەبیب) برد، هەر بە یەکجار تەداوی کردن، بە خێت چاک بوویتەوە! ماڵی ئەحمەد تەبیب لە نزیک ئەو ماڵانە بوو، کە لە وێستگەی شەمەندەفەر بە دار و درەخت داپۆشرابوون، پاشان دایکم دەڵێ ئەوە تۆ چۆن هەموو ئەو شتانەت لە بیر ماوە، خۆ ئەو کات هێشتا پێنج ساڵانت تەواو نەکردبوو؟ من دەڵێم ئەوە دووەمجارم بوو ماڵی ئەحمەد تەبیب ببینم، جاری یەکەمم بە هۆی دومەڵێکی بن گوێچکەی چەپمەوە لەگەڵ باوکم منتان بردە لای و ئەویش هەر بە یەکجار تەداوی چاک بوومەوە. دایکم لەسەرەخۆ دەڵێ ئەوەیان من بۆم گێڕایتەوە، نیشانەکەشی بە بن گوێچکەی چەپتەوە ماوە.

بە هەموو دەردە دەستی ئەحمەد تەبیب بە شیفای عاجل دادەنرا، دەڵێن ناوبانگی تەبیبی ئەو لە شەستەکان و سەرەتای حەفتاکاندا تەواوی هەولێری گرتبۆوە، هەمیشە ماڵی ئەوان نەخۆش و زامداری جۆراوجۆر رووی تێدەکردن، لەبەر ئەوەی ئێمە زۆر لەوان دوور نەبووین، بۆیە وەک دراوسێ مامەڵەیان لەگەڵدا دەکردین… دوای ئەوەی باوکم لە رێگای ماڵی (مونعیم محەمەد ئەفەندی) کە یەکێک بوو لە

خواپێداوەکانی شاری هەولێر و تێکەڵاوییان لەگەڵ ماڵی (مستەفا حوزێری) هەبوو، لە کارگەی شیری هەولێر وەک کرێکار بە شێوەیەکی فەرمی دامەزرا، ماڵمان بە گەڕەکی کوران، بە ئەو خانووە گوازرایەوە کە میری بۆ کرێکارانی کارگە دروستی کردبوو، دوای چەند ساڵێک لە پشت ئەو چوار خانووەی کارگەی شیر، واتە لە شوێنی باخچەی وەنجەی مانگاکانی کارگەی شیری پێشان و شوێنی دەزگای ئاسایشی گشتی ئێستا، میری ریزێک خانووی بۆ کاربەدەستانی هێزی ئەمنی و کارمەندانی خۆی دروست کرد، دووەم خانوو بەلای شەست مەتری و غاباتی کوران و روو لە کۆگای تووتن بەر گۆرانبێژی بە توانا (فواد ئەحمەد تەبیب) کەوت، راستە ئەوجارە دراوسێیەتیمان نزیکتر کەوتبۆوە، بەڵام ئەحمەد تەبیب و شەستەکان ئاوابوو، حەفتاکان بوو، بۆیە چیتر ئەو ماڵە تەبیبی ماڵی ئێمە نەبوون.

کاتێک ماڵمان لە نزیک حەساری عیزەدین ئاغا بوو، خۆشترین رۆژەکانی منداڵی من ئەو کاتانە بوو، کە لەگەڵ نەنکم دەچووینە ئەوبەری ماڵەوە و لە خوار قەبرستان و ئاشی ئەحمەد جەڵەبی باپیرم بیستانی گوندۆرە و ئاروو و تەماتە و بامیە ... چێکردبوو، زۆرجاران من بەشی خۆم لە نێو جەمەدانییەک دەکرد و دەمهێنایە ماڵەوە، بەڵام هەمیشە بیرم لای هەڵاتن بوو، بەر لەوەی لە (جێگەی میری) بپەڕمەوە و (هەیاس) رێگام پێبگرێت… هەیاس ئەگەرچی شێتێکی بە هێز و ترسێنەر و بە ناوبانگی شاری هەولێر بوو، بەڵام پیاوێکی کەم وێنە بوو، بە ماڵی ئێمە وەک پەرژین وابوو، هەیاس حیکایەتی زۆرە، من ئەگەر لە دووری ماڵەوە هەیاسم دیتبایە، هەمیشە بیرم لە مەسافەیەک بە راکردن دەکردەوە، بەڵام لە نزیک ماڵەوە وەک ناسیاوێک نان و ئاوم بۆ دەبرد. شوێنی زۆربەی کاتەکانی ئەوسای هەیاس بن دیوارە بەرزەکانی ئاشی ئەحمەد جەڵەبی بوو، کە ئێستا ماڵی چەند لێپرسراوێکی باڵای پارتی و یەکێتی شوێنیان گرتەتەوە… ئەوسا و ئێستای هەولێر بە شیشی هەیاس و شیش و کۆنکریتی پارتی و یەکێتی کۆنترۆڵکراوە! شیشی یەکەمیان بۆ بەرگریکردن لە خۆ بوو، دووەمیان بۆ ئارایشکردنی خۆ… هەیاس رۆیشت و حیکایەتی هێزی لەگەڵ خۆی بە گۆڕستان برد، بەڵام پارتی و یەکێتی رۆژ بە رۆژ لاواز دەبن و بەاچەی هێزی جەماوەر لە دەستت دەدەن… هێزی سیاسی کوردی بەردەوام بە بەرگریکردن لە مردن، (کۆنەپەرستی و پەڕگیری) برەو پێدەدەن!

شتەکان وەک چۆن هەن، ئەوە نین، یان مەرج نییە وابن… ژمارەی دانیشتوانی ئەمریکا لە شەش پەینت سەی دنیا تێپەڕ ناکات، بەڵام ئەو بانگەشەیەی کە بە مافی مرۆڤ دەیکات هەموو دنیای لەخۆگرتووە،

بیر لەوە ناکاتەوە کە لە سەدە پەنجای سامانی هەموو دنیا لە ئەمریکایە، بیر لەو جیاوازییە گەورەیە ناکاتەوە لە نێوان ژمارەی دانیشتوانی دنیا و خۆی... ئەو قسەیەم لەوێوە دێت، کە ناکۆکی سیاسی هەموو شتێکی بەخۆوە گرێ داوە و هەموو شتێکی بە رەمزکردوە. دەزانم هەموو ناکۆکییەک بەرئەنجامی ناهاوسەنگی هێزە، ئەی خۆگونجانی خەڵکی مانای چییە؟ خۆگونجانی خەڵکی پەیوەستبوونێکی درۆزنانەیە! ئەو قسەیەم گشتگیر و هەندێ رەقە، بەڵام خەڵکی بە بێ ئاگایی بوون باوەڕ بە ئایدیۆلۆژیا دەهێنن، بەر لەوەی بیر لە راستییەکان بکەنەوە... خەڵکی هەمیشە بە کارێک هەڵدەستن کە حەزی لێناکەن، چونکە دەیانەوێت لە واقیع دوور بکەونەوە، ئەوە ئایدیۆلۆژیایە! ئایدیۆلۆژیا مانا بە هەموو شتێک دەبەخشێت بە تیرۆر و کۆنەپەرستیش... ئەوەی خەڵکی بێ ئاگا رێست دەکاتەوە ئایدیۆلۆژیایە، ئەوەی ماندوویان دەکات ئایدیۆلۆژیایە، ئەگەرچی ئایدیۆلۆژیا وەک ئەوەی هەیە، درۆزنانەش بێت.

وەک دەزانین ئاگایی درۆزنانە لای (مارکس) و (ئەنگڵس)ی هاوڕێی فۆرمی زاڵی ئایدیۆلۆژیایە، چونکە (ئەوان نازانن چی دەکەن، بەڵام هەر دەشیکەن) ئەوەی نایزانن و دەیکەن، ئایدیۆلۆژیایە. ئەو پێناسە مارکسییە لای (پیتەر سلۆتەردایک) تەواو ئاوەژوو دەبێتەوە، چونکە ئەو بە پێچەوانەی مارکس دەڵێ (ئەوان دەزانن چ دەکەن، بەڵام هەر دەشیکەن)... ئەو قسەیەی سلۆتەردایک جەخت لەوە دەکاتەوە کە فۆرمی زاڵی ئایدیۆلۆژیا ئاگایی درۆزنانە نییە، بەڵکو گومانبردنە، بە مانایەکی دیکە نیودژی بوونی ئاگایی درۆزنانەیە لە رووی مەعریفی و رۆحییەوە. ئایدیۆلۆژیا هەمیشە کار لە پێناو ئاراستەکردنی غەریزە و ئاراستە دەروونیی□کانی تاک دەکات! ئایدیۆلۆژیا ئەو راستییەیە کە تێگەیشتنمان بەرانبەر واقیع بە لارێدا دەبات، کەواتە راستە خەڵک دەزانن ئایدیۆلۆژیا هەمیشە ف□□یان لێدەکات و بە کاریان دەهێنێت، بەڵام وێڕای ئەوەش وازی لێناهێنن. سلۆتەردایک ئەوە بە زمانحاڵی مرۆڤی گومانبەر دادەنێت، بوونەوەری گومانبەر بەرهەمی بیرکردنەوەی دیکارتی نییە، بەڵکو بەرهەمی ناکۆکیی□کانی ئایدیۆلۆژیای سیاسییە! ئەوەی دووەمیان لەسەر بڕوابوون دەوەستێ، نەوەک بیرکردنەوە و راستییەکان. بوونەوەری گومانبەر هەمیشە پێیوایە لە بەر ئەوەی دەوڵەمەند و دزەکان پارێزگاری لە یاسا دەکەن، ئیتر رووبەرووبوونەوەی دەسەڵات هیچ سوودێکی نییە؟!

من بە درێژایی ژیانم هەوڵمداوە وەک مرۆڤێکی بێ زیان دەربکەوم... موتەلیب بە منداڵی زۆر جوان و ل□ بەر دڵان بوو، پێنج ساڵانی تەواو

نەکردبوو، کوڕەکی خرپن و رۆح سووک بوو، ژنانی حەساری عیزەدین ئاغای دراوسێ بە ئەوەی نیگەرانمان بکەن زۆرجاران لێیان دەشاردینەوە، دەمان دەکەوتە لەرزە، ئەوەندە لە خەمان دەردەچووین وەک شێتانمان لێدەهات، کە دەیانزانی ئیتر کارمان تەواوە، یەکێک خۆی وا نیشان دەدا زۆر ماندووە، دەستی تێی دەگرت و دەیگوت دەزیمەوە! ئەوە قسەی نەنکم بوو و جاروباریش دایکم بۆی دەگرتەوە و دەیگوت هەموو دەرو دراوسێ لە رۆحی خۆیان خۆشتریان دەویست، هەمیشە لە باوەشیان بووی و دەیانشاردییەوە. بە دایکم دەڵێم ژنێک هەبوو ناوی (زارە) بوو، زۆتر لە باوەشی ئەو بووم نەک هی تۆ، دایکم دەڵێ زارە نەبوو، ئەوە کچەکەی بوو (سەوە)ی خوشکی (محەمەد)… کە ماڵی (مونعیم محەمەد ئەفەندی) لە قەسرەکەی خۆیان پەدا بوون ژوورێکیان و لە بەر هەژاری و بێکەسی لەخۆیان گرتبوون… دایکم دەڵێ تۆ لەگەڵ زارەی خێزانی (حەسەن پۆلیس) لێتێکچووە، کە نەخۆش کەوتی تۆم بردە ماڵی ئەوان و یەکەمجار لە ژیانتدا ئەو دەرزی لێدایت، ئەوە ئەو کاتە بوو، کە هاتینە گەڕەکی کوران، زارە دایکی شێرزاد حەسەنی چیڕۆکنوس ماڵییان لە بەرانبەر ماڵی مەلا هەمزەی شیوعی بوو. لە خوار کارگەی شیر و لە بەرانبەر ماڵی ئێمە و لە شوێنی کوورەکانی کوران (فازیل)ی برا گەورەی هەیاسیش خانووی دروست کرد.

دڵداری شاعیر لە یادەوەرییەکانیدا باسی (گوندی تیمار)ی نزیک هەولێر -سەر رێگای مەخمور- و دەمودووی ئەو مەلا هەمزەیە دەکات و دەڵێ لە نێو جوتیارانی گوندی تیمار کە باس دەهاتە سەر ئاغا و ستەمکاری پیاوێک زۆر خوێندەوارانە قسەی رێک و بەجێی دەکرد، ناوی مەلا هەمزە بوو، من هەمیشە هانی ئەوانەم دەدا، بە ئەوەی دژی ستەم و زوڵمی ئاغاکان بوەستن، هەمیشە لە دەورم کۆ دەبوونەوە و گوێیان لە قسەکانم دەگرت و پەسەندیان دەکرد، ئەگەرچی من جاروبار دەچوومە گوندی تیمار بەڵام ببوومە خۆشەویستی جوتیار و رەنجدەرانی ئەو ناوە. خۆشەویستی پاڵە و رەنجدەران… بە دڵداری شاعیر و خۆشەویستی دەرودراوسێ بە منی منداڵ کاریگەری تایبەتی خۆیان هەبوو، دڵدارییان بەرەو شیعری جوان و بەرز برد، منیش بەرەو دڵناسکی و سۆز… دڵدار و سروودی ئەی رەقیب دوو دیوی یەک دراون، من و دڵناسکیش… ئەی رەقیب بە بەرگریکردن لە نەتەوە قەڵغان بوو بەڕووی دوژمنان، دڵناسکی منیش بوو بە نەخۆشی و رووبەرووی پزیشکانی کردمەوە، ئەوانە کەمن، کە بە ئەی رەقیب هەڵناستنە سەر پێ، ئەو پزیشکانەش نەزانن کە دەیانەوێ دڵی من بە داو و دەرمان چاک بکەنەوە! دڵدار کەوتە سەردەمێ کە ئەی رەقیب لەبری ئەوەی وەک جوانکاری شیعریی سەیر بکرێت، وەک دژ بوونەوە پێناسەی دەکرێ، منیش

کەوتمە دنیایەک کە دڵ بەرگەی ئازارەکانی ناگرێ، نە دڵدار لە شیعر دەبێتەوە، نە منیش بەرگەی نەخۆشی دڵ دەگرم!
بەشێک لە ناسنامەی ئەدەبیم

ئایا فەڵەستین موڵکی موسڵمانە یان موڵکی یەهود؟ … ئەردەڵان حەکیم قەرەبای

لە ساڵی ١٩٤٨ەوە هەتا ئەمڕۆ موسڵمان و یەهود لە یەکتر دەکوژن و دەبڕن. شەڕەکەیان لەسەر ئەوە نییە خۆشگوزەرانی دابین بکەن کە خۆشگوزەرانی بە شەڕ و خوێن دابین ناکرێت، بەڵکو شەڕە لەپێناوی سەرخستنی ناوی خودادا. هەر یەکە و دەیەوێت قسەی خوای خۆی سەربخات بەتایبەتی موسڵمان کە هەموو کاتێ خەون بەوەوە دەبینێ سەرجەم یەهود بخاتە دەریاوە. فەڵەستین بۆتە ئایکۆنێک و هەر حزب و گروپێکی ئاینی دەتوانێت بازرگانی پێوە بکات. ئەوەی دەبێتە قوربانی خەڵکی موسڵمان و یەهودە بەتایبەتی موسڵمان چونکە زیاتر لە خەڵکی یەهود فریو دەدرێ و دەکرێتە سووتەمەنی شەڕە. لە ساڵی ١٩٤٨ەوە سەدان گوندی فەڵەستینی لەلایەن سوپای ئیسرائیلەوە تەخت کراوە و بە ملیۆن فەڵەستینی دەربەدەر کراون. لەولاشەوە بزوتنەوە ئیسلامییەکان بە بەرزکردنەوەی چەند دروشمێک درێژە بە بەڵێنەکانیان دەدەن، ئەو بەڵێنانەی خۆشیان دەزانن مەحاڵە بێنە دی. ئەوانە بوونەتە کۆمەڵێک بازرگان و لەگەڵ هەر ڕوداوێکدا زیاتر پارەیان دێتە دەست و دەوڵەمدنتر دەبن. لەولاشەوە ژن و منداڵی ئیسرائیلی، پیر و بێتاوان دەتەقێنێنەوە و خوێنیان دەڕێژێ. بەم شێوەیە دین هۆکاری سەرەکی ئەو هەموو وێرانییەیە.

ڕەنگە زۆر موسڵمانی سادە تەنانەت موسڵمانی خوێنەواریش وا بزانن فەڵەستین کە کراسی ئیسلامی بەبەردا کراوە لە قورئان و حەدیسدا شوێنی تایبەتی هەیە بەڵام نازانن یەک جاریش ناوی نەهاتوە. ئەوە لە کاتێکدا دەیان جار ناوی ئیسرائیل هاتووە. بەپێی زۆرێک لە ئایەتەکانی قورئان نەک هەر ئەو شوێنەی ئەمڕۆ ناوی فەڵەستینە

ب□ک□ میسر و ئەردەن و سوریا و لوبنان و بەشێکی عێراقی ئەمڕۆش موڵکی یەهودە. بۆ نموونە لەم ئایەتانەدا بە ڕوونی دەیبینی و موفەسیرەکانیش لەوانە تەبەری و ئیبن ئەلکەثیر و ئەلقورتوبئ و زۆری تر تەئکید لەوە دەکەنەوە. ئایەتی ٢٠ و ٢١ لە سورەتی ئەلمائیدە:

" وإذ قال موسى لقومه يا قوم اذكروا نعمة الله عليكم إذ جعل فيكم أنبياء وجعلكم ملوكا وآتاكم ما لم يؤت أحدا من العالمين
" يا قوم ادخلوا الأرض المقدسة التي كتب الله لكم ولا ترتدوا على أدباركم فتنقلبوا خاسرين.

هەروەها لە ئایەی ١٣٧ لە ئەلئەعرافدا:

وأورثنا القوم الذين كانوا يستضعفون مشارقَ الأرض ومغاربها التي باركنا فيها وتمت كلمة ربك الحسنى على بني إسرائيل بما صبروا ودمرنا ما كان يصنع فرعون وقومه وما كانوا يعرشون.
ئەمەش ئایەتی ٥٩ لە سورەتی ئەلشوعەرائدا (كذلك وأورثناها بني إسرائيل) ، کە بەڕونی دیارە ئەو خاکە بۆ بنی ئیسرائیلە و ناوی موسڵمان نایەت.
ئەگەر بمانەوێ دەتوانین زۆر نمونەی تر هەر لە قورئاندا بهێنینەوە بەڵام با هێندە بەس بێ. بۆچی ناوی فەڵەستین لە قورئاندا نەهاتووە؟
ڕەخنەگرانی ئیسلام ئاماژە بە دوو هۆکار دەدەن.

یەکەم وەرەقەی کوڕی نەوفەڵ کە ئەگەر نوسەری ڕاستەقینەی قورئانیش نەبێت ئەوە ڕۆڵی گەورەی تیا هەیە مەسیحیە. بەپێی ئەو شارەزایەی هەیەتی باسی ئەو ناوچەیەی کردووە. لە تەوراتیشدا وا نووسراوە. دووەم وای دادەنێن محەمەد لەو ڕێگایەوە ویستویەتی یەهود بۆ لای خۆی ڕابکێشێ.

دیارە لە سەردەمی عومەری کوڕی خەتابدا لەشکری ئیسلام دەگاتە قودس کە ناوی ئیلییە و داگیری دەکات. ناوەکەشی دەگۆڕێت. نزیکەی حەفتا ساڵ دوای مردنی محەمەد خەلیفەی ئومەی عەبدولمەلیک بن مروان قبە الصخرە دروست دەکا. بۆیە ئایەتی (سبحان الذي أسرى بعبده ليلا من المسجد الحرام إلى المسجد الأقصى الذي باركنا حوله لنريه من آياتنا) وەک زۆر لە موفەسیرەکان دەڵێن لە قورئانی عوسمانی کوڕی عەفان و ئەوانەی تردا نەبووە. ئەو خەلیفەیەی ئەمەوی بە مەبەستی بازرگانی ئەو مزگەوتەی دروست کرد و ئەو کێشە مێژوییەی نایەوە.

دیارە ئەو باسێکی درێژە و پێویستە بە جیا باس بکرێت بەڵام ئاماژەمان پێ دا تا بزانین فەڵەستین لە سەردەمی محەمەد و خەلیفەکانی دوای خۆیدا کە بە ڕاشدی ناسراون نەبووە بەڵکە لە سەردەمی ئەمەویدا دەست پێدەکات.

ئیسرئیل بەهەمان شێوە پشت بە تەورات دەبەستێت تا بیسەلمێنێ ئەو خاکە موڵکی خۆیەتی. هەر دوو لایان پشت بە کتێبی ئەفسانە دەبەستن. لە واقیعدا کەسێک نییە بە ناوی یەعقوب و ئیبراهیم و موسا هەتا ئیسرائیل پشتیان پێ ببەستێت و ئەو خاکە لەسەر خۆی تاپۆ بکات. یەک بەڵگەی مێژوویی نییە پێمان بڵێ ئەو ناوانەی تەورات و ئینجیل باسیان دەکات و ئەم دنیا و ئەو دنیایان پێ دەبەستەوە هەن بەڵکو چیرۆکی ئەفسانەیین.

ئەمڕۆ بڕیارەکەی ترامپ کە پایتەختی ئیسرائیل لە تەلئەڤیڤەوە بۆ ئۆرشەلیم یان قودس دەگوازێتەوە و دەیکاتە موڵکی ئەو بڕیارێکی ئیمپریالیانەیە و بە مەبەستی تێکدانی زیاتری پەیوەندی نەتەوە و پێکهاتەکان دەرکراوە. ئیمپریالیزمی جیهانی بە سەرۆکایەتی ئەمەریکا ڕۆژێک لە ڕۆژان لە خەمی بەدیهێنانی خەونی گەلاندا نەبووە بەڵکو بە دروستکردنی پەشێویە تا بە ئاسانی بەرژەوەندییەکانی درێژە پێ بدات. تا ئەو ڕۆژەی سیستەمی سێکۆلاریزم لەم وڵاتانەدا نییە لە شەڕی دینی و ڕەگەزی زیاتر شتێکی تر نابینین. ئەوانەی پێیان وایە ئیسرائیل وڵاتێکی سێکۆلاریزمە زۆر بە ڕوکەشی لێی دەڕوانن. ئیسرائیل دەوڵەتێکی دینییە و ناوەکەشی لە دین وەرگیراوە. دەوڵەتێکە پشتی بە ئەفسانەی تەورات بەستووە لە کاتێکدا ئەو کتێبە وەک وتمان لە کۆمەڵێک چیرۆکی خەیاڵی زیاتر شتێکی تر نییە.

هەڵوێستی وڵاتانی ئیسلامی لەسەرەوە وا دەردەکەوێت خەمی فەڵەستینیانە بەڵام لە ژێرەوە هەموویان پەیوەندی بازرگانی و سیاسی و دەیان پەیوەندی تریان بە ئەمەریکا و ئیمپریالیزمی جیهانییەوە هەیە. ئەردۆگان کە بە فشەکەرترین سەرۆکی دنیا ناسراوە وەک هەمو جارێ کۆمەڵێک قسەی هەرزەکارانەی فڕێ داوە بەڵام وای لێ هاتووە گوێی لێ ناگیرێت. لەولاوە وڵاتانی خەلیج بوونەتە دوو بەرە، بەرەی سعودیە و بەرەی قەتەر کە هەر یەکەیان بە شێوازی خۆی بازرگانی بەو مەسەلەیەوە دەکات. ئێران لە هەمویان ڕوونترە چونکە دژایەتییەکەی لەگەڵ ئەمەریکاو ئیسرائیل بەڕاستییە. ئیران بازرگانی یەکەمی مەسەلەی فەڵەستینە و دەیەوێت لەژێر دەستی هەموو دەوڵەتە عەرەبییەکانی دەربهێنێت بەتایبەتی دوای ئەوەی لە سوریا سەرکەوتنی بەدەستهێناوە و توانیویەتی هێزێکی گەورە دروست بکات.

لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا ئەو ڕووداوە لەچاو ئەوەی چاوەڕوان دەکرا زۆر کەم ناڕەزایی لێ کەوتەوە بە ڕادەیەک وەزیری دەرەوەی ئەمەریکا بە (CNN)ی وت چاوەڕێی کاردانەوەی زۆر گەورە بووین بەڵام وا دەرنەچوو. ڕاستە لێرە و لەوێ ئاڵای ئەمەریکا سووتێنرا و هەندێک خۆپێشاندان کرا بەڵام ئەگەر ئەوە بێنینە بەرچاومان قودس لای موسڵمانی بە ئاگا چەند پیرۆزە ئەوە دەکرێ بڵێین کاردانەوەکە زۆر کەم بوو کە بە بڕوای من بۆ ئەم خاڵانەی خوارەوە دەگەڕێتەوە:

یەکەم: هیچ کاتێ وەک ئەمڕۆ دنیای ئیسلامی پەرش و بڵاو نەبووە. دوای سەرنەگرتنی خەونی سعودیە و قەتەر لە سوریا و درێژە کێشانی شەڕی یەمەن، گەورەترین نائومیدی و بێزاری لە دنیای ئیسلامیدا سەری هەڵدا و بووە هۆی ئەوەی چەند بەرەیەکی دژی یەک دروست ببێت. هەتا لەناو فەڵەستین بزوتنەوە ئیسلامیەکان ئەو کاریگەرییەی جارانیان نەماوە بۆیە ناتوانن هێزی گەورە لە خەڵک دروست بکەن و بە شەڕیان بنێرن.

دووەم: لاوازبوونی ئیخوان موسلمین کە بزوێنەری هاندانی موسڵمان دادەنرێ.

سێیەم: دەرکەوتنی ئیسلامی ڕاستەقینە بە هۆی داعشەوە. ئەمڕۆ ژمارەیەکی بەرچاو خەڵک وازیان لە ئیسلام هێناوە بە ڕادەیەک ئەوانە لە سۆشیاڵ میدیادا بوونەتە هێزێکی گەورە. وڵاتێکی وەک سعودیە بە دەست کۆمەڵێک کێشەی گەورەوە دەناڵێنێ کە یەکێکیان هەڵگەڕانەوەیە لە ئیسلام و دانیان پیا ناوە. دەرکەوتنی محەمەد بن سەلمان وەک ڕیفۆرمخوازێک هەر پەیوەندی بەم مەسەلەیەوە هەیە. هەتا لە کوردستان ئەو کاریگەرییە گەورەیەمان لای ئیسلامیەکاندا نەبینی کە پێشتر بە شتی زۆر لەوە کەمتر هاواریان لێ بەرز دەبۆوە. ئەمڕۆ لە کوردستان بە ئاشکرا هەست بە لاوازبوونی ئیسلام دەکرێت. حزبە ئیسلامیەکان ئەو کاریگەرییەی جارانیان نەماوە. کۆمۆنیستەکانی هەشتاکان و نەوەدەکان کە ئەمڕۆ لەناو بزوتنەوەی گەڕانی ئیسلامیدا پاڵیان بە ئیخوانییە کۆنەکان داوە ئەو توێژەن زۆر ئومێدی بە ئیسلام هەیە و بانگەشەی بۆ دەکەن ئەگینا زۆرێک لە کادیرەکانی یەکگرتوو و ئەوانەی تریش ئەمڕۆ وازیان هێناوە و بوونەتە خاوەنی تێروانینی تر.
لە کۆتاییدا دەڵێم ئەمڕۆ لە هەر کاتێکی تر زیاتر سێکۆلاریزم بۆتە پێویستییەکی گەورەی کۆمەڵگا. تەنیا سێکۆلاریزمە دەتوانێ مافی نەتەوە و تاکەکان دابین بکات.

ئایا جەنگی “سوریا” و “کوردستان”، لە ساڵی ٢٠١٨دا کۆتایی دێت؟ … ئاشتی ئیبراهیم ئەفەندی

لە ساڵی ٢٠١٧ دا جەنگ و ناتەبایی لە زۆربەی ناوچەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا لە ئەوپەڕی بەهێزیدا بوو. بە ملیۆنان خەڵکی بێتاوان ئاوارە و دەربەدەر بوون و بوون بە قوربانی ململانێی نێوان زلهێزە ناوچەییەکان و جیهانییەکان بۆ مەبەستی دەستکەوت و بەرژەوەندیی. کە لە ئەنجامدا، ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە شێوەیەکی گشتی، ناهەمنی و ناسەقامگیریی باری ئابووریی و ئاسایشی و سیاسیی و کۆمەڵایەتی باڵی بەسەردا کێشابوو.

مەیدانی گەرمی ئەو جەنگە بە تایبەتی لە “سوریا، عیراق و کوردستان” بوو. لە میدیا جیهانییەکاندا ئەو جەنگە بە “جەنگی مەدەنی سوریا” ناسراوە! کە لە ڕاستییدا ئەو جۆرە زانیاریی و ئاماژەیە تەنیا ئەگەری ئەوەی هەیە کە لە ١٥% هەقیقەتی تیایددا هەبێت، بەهۆی ئەوەی ئەو شەڕە تەنیا لە سەر خاکی “سوریا” نەبوو بەڵکو لەسەر خاکی “عیراق و کوردستان”یش بوو.

ئەو شەڕە”جەنگی مەدەنی سوریا” نەبوو بەڵکو “جەنگی جیهانی سێیەم” بوو بە شێوەیەکی تر بەڵام لە هەمانی فۆرمی” جەنگی یەکەم و دووەمی جیهان”ی بوو، بەهۆی ئەوەی زۆربەی زلهێزەکانی دنیای وەک “روسیا و ئەمریکا و ئەوروپا” و زلهێزەکانی ناوچەکە وەک “تورکیا و ئیران و ئیسرائیل” یاریکەری سەرەکی بوون لەو “جەنگە”دا و توڕەیی و ناکۆکیی و ناتەبایی ئایینی و مەزهەبی و نەتەوەیی نێوان زۆرینەی سادەی ناوچەکەیان وەک ئامرازێک بەکارهێنا بۆ مەرام و بەرژەوەندیی سەربازیی و ئابووریی خۆیان، کە لە دەرئەنجامدا ناکرێت جەنگێکی لەو جۆرە ناوبنرێت بە “جەنگی مەدەنی سوریا”!

سەرانی وڵاتانی وەک "روسیا و ئەمریکا" و "تورکیا و ئیران و ئیسرائیل" خاکی خۆیان پاراست و نەیانهێشت ببێت بە مەیدانی جەنگ. بە ئەو مەبەستە سوپای فەرمیی و هێزی چەکداری نافەرمیی و میلیشیای خۆیان سازدا و ناردیانن بۆ "سوریا، عیراق و کوردستان".

سەرانی تورکیا و ئیران، سەرکەوتوو نەبوون لەوەی کە باری ئابووریی و ئاسایشی ئەو وڵاتی خۆیان بپارێزن و بیانەوێت یان نەیانەوێت ئەوا ئەو جەنگە کاردانەوەی هەبوو لەسەر وڵاتەکەیان بە تایبەتی لە ڕووی ئاسایش و ئابووریی بۆ نمونە، هەنوکە میللەتانی "ئیران" لە بارودۆخێکی نالەبار و هەژاری گوزەران دەکەن، بەهۆی ئەوەی هەرچی دەرامەتی ئەو وڵاتە هەیە لە بری ئەوەی خەرج بکرێت بۆ خۆشگوزەرانی میللەتەکەیان، بە پێچەوانەوە دەسەڵاتدارانی "ئیران" بەکاریدەهێنن بۆ بەهێز کردنی سوپای فەرمیی و دەدرێت بە چەک و تەقەمەنی و سەفەقاتی پارەی خەیاڵی و دەدرێت بە هێزی سیاسیی و هێزی میلیشایی سەر بە دەسەڵاتدارانی "ئیران".

بە گوێرەی گەلێک سەرچاوەی بیانی کە ئاماژەیان پێداوە ئەویش ئەوەیە کە لە سەرەتای ساڵی ١٩٨٠ دا، "ئیران" دەستێکی باڵای هەبوو لە دروست کردنی "حزبوڵڵا" و مەشق پێکردنی هێزی چەکداری ئەو ڕێکخراوە و دەوڵەمەند کردنی بە چەک و تەقەمەنی، هەروها ساڵانە زیاتر لە ١٠٠میلیۆن دۆلاری ئەمریکای "ئیران" تەرخانی کردوە بە ئەو هێزە وە لە هەندێک ساڵدا ئەو بودجەیەی زیاد کردوە بە گوێرەی پێویست و گەرمبوونی "جەنگ"، جگە لەوەش "ئیران" یارمەتی ڕێکخراوی "حەماس"ی داوە بەهەمان شێوە هەروها دەسەڵاتدارانی "ئیران" یارمەتیەکی بە هاوتای سەرانی پارتەکانی باشووری وڵاتیان داوە و وەک بەکرێگیراو مامەڵەیان لەگەڵدا کردون، بێگومان ئەو بوون بە "جاشە" بە بەرابەری سەفەقاتی دۆلار نەبووە!

هەوڵەکان و گفتوگۆکانی "روسیا و ئەمریکا و ئیران و تورکیا" بۆ ڕاگرتنی جەنگی "سوریا" لە ساڵی ٢٠١٧دا چەند جارێک بگرە لە دانیشتنی "ئاستانە و سوچی و جونیف" هەمووی بێ ئەنجام بوون و سەرانی ئەو وڵاتانە نەیانتوانی بگەن بە ڕێککەوتنێک لە دابەشکردنی "پشک و تاڵانی جەنگ" و نووسراوێکی هەمە لایەنی واژۆ بکەن و بیگەیەنن بە ڕای گشتی جیهانی و تیایدا خاڵەکان ریزبەند بکەن و ڕاوەستانی" جەنگ" بە فەرمیی رابگەیەنن. تا ئەو ساتە سەرانی هەندێک لەو وڵاتانە ڕایانگەیاندوە کە "داعش" کۆتایی پێهاتووە، بەڵام هیچ لایکیان ڕایانەگەیاندوە کە "جەنگی سوریا" کۆتایی پێهات!

سەنتەری لێکۆڵینەوەی "پیو"ی ئەمریکی، لێکۆڵینەوەیەکی ئەنجامداوە لە "ئوردن، تونس، ئیسرائیل، لبنان، تورکیا و میدیان" و پرسیاریان کردوو□ کە ئایا پێت وایە جەنگی سوریا لە ماوەی چەند ساڵدا کۆتایی دێت؟ سەنتەری "پیو" لە ئەنجامدا تەیەکی خستۆتە بەردەست کە تیایددا هاتوە، ٨٠% پێیان وایە کە "جەنگی سوریا" لە پ□نج ساڵی داهاتودا کۆتایی دێت، ٣٢% پێیان وایە دوای ساڵێکی تر "جەنگ" کۆتایی دێت. بەڵام ئەو "سوریایانەی کە ئاوارەی "ئوردنن" ٦٤% پێیان وایە ساڵێکی تر "جەنگی سوریا" کۆتایی دێت، بڕێکی تریان کە لە ٢٦% پێیان وایە لە نێو پ□نج ساڵدا کۆتایی دێت، بەڵام لە ١٠% پێیان وایە کە پێنج ساڵ زیاتر دەبات بۆ کۆتایهاتنی "جەنگ".

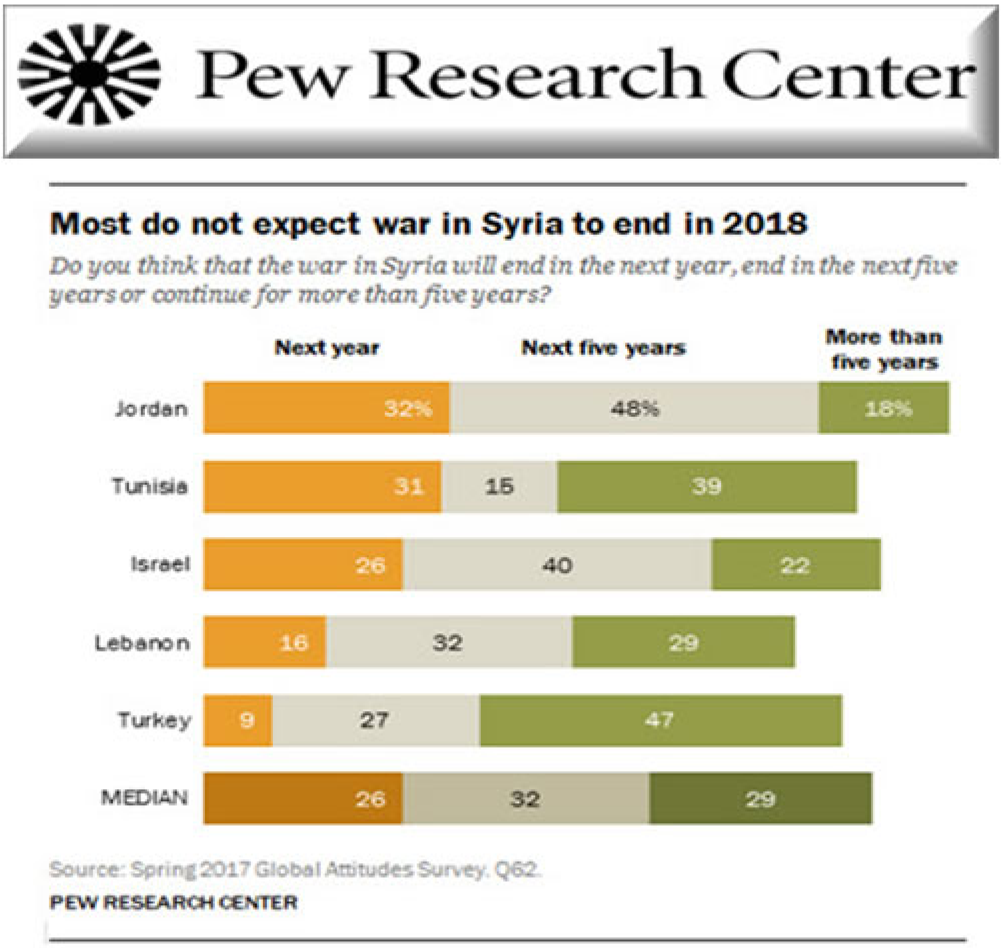

گەلێک لە چاودێرانی سیاسیی بیانی لەو بڕوایەدان کە کێشەکان و گرفتەکان بەو ئاسانییە کۆتاییان ناێت، ڕێککەوتنی زلهێزە جیهانییەکان و ناوچەییەکان بۆ دابەش کردنی "تاڵانی" دوای جەنگ کاتی زیاتر دەوێت. لە دەرئەنجامدا دەردەکەوێت کە کۆتایی ساڵی ٢٠١٧، کۆتای "جەنگ" و گرفتەکان نییە و هاتنی ساڵی ٢٠١٨ش، هاتنی بەرقەرار بوونی ئەمن و ئاسایش نییە بۆ ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە تایبەتی ل□ □"سوریا و عیراق و کوردستان"!

میولەر و پشیلە ئەڵمانیا داگیر دەکەن ... ئیسماعیل تەنیا

ئەڵمانیا، لەڕووی پێشکەوتنی پیشەسازی وتەکنەلۆژیاوە، یەکێکە لەو پێنج وڵاتە زلهێزەی جیهان، کەوا خەریکە هەموو بازاڕەکانی جیهان کۆنترۆڵ دەکات. لەشەڕی دووەمی جیهانیدا، گورزێکی گەورەی کەمەرشکێنی بەر کەوت، بەڵام لەبەر ئەوەی میللەتەکەی کارکردەو خۆنەویست بوون، توانییان بەزووترین کات هەڵبستنەوەو پێش بکەون. زۆر جاران لەکاتی خوێندنەوەی بابەتی تەرفیهی، یان حەسانەوەی مێشک، شتی سەرنج ڕاکێش و سەیرو سەمەرەت بەرچاو دەکەوێت، کەلای ئەوان ئاسایین و بوونەتە ترادسیۆنی میللەتەکەیان، وەلێ لەوانەیە لای ئێمەی لایدەو میوان، مایەی سەرنج و تێڕامان بن... لەگەڵ ئەمانەشدا شتی هاوبەش زۆرن، بەتایبەتیش لە پەندی پێشینان و مەتەڵ و ئیدیەم گەلێک، کە لەکاتی کارو خوێندن و هەڵسووکەوتدا، گوێمان لێی دەبێت. هەندێک لەو بۆچوون و روداوو خاسیەتانەی کەلای ئەوان ئاسایین و لای ئێمە، مایەی تێڕامانن، ئەمانەن؛

ـ ژمارە سێزدە:

هەر وەک چۆن لەلای زۆربەی گەلانی دنیا، سێزدە ژمارەیەکی نەویستراو و شوومە، لای ئەڵمانەکانیش، بەهەمان شێوەیە. بۆیە؛ لەشارەکان، لە وێستگە سەرەکییەکانی شەمەندەفەردا، (گلایس) شوێنی سواربوون و دابەزینی ژمارە سێزدە بوونی نییە. لەژمارە دوازدەوە یەکسەر باز دەدرێتە سەر ژمارە چواردە. گەر لە زانکۆکان، ڕۆژی تاقیکردنەوەی خوێندکاران، بکەوێتە ڕۆژی سێزدەی مانگ، ئەوا کاتی تاقیکردنەوەکە بۆ ڕۆژێکی تر دوادەخەن، یان پاش و پێشی پێدەکەن. جگە لەمەش لە هوتێلەکاندا، ژووری ژمارە سێزدە بوونی نییە. ئەم جۆرە باوەڕبوونە لای گەلانی؛ (یۆنان و تورک و ئێران و ئەفغان و پاکستان و ڕووس و مەکەدۆنیا و هەندێک لە وڵاتانی ئەمریکای لاتین و...)، بەکەمێک جیاوازییەوە، هەمان بۆچوون و باوەڕ بوون، بەرقەرارە...کەچی لای ئیتالییەکان، ژمارەیەکی زۆر نۆرماڵەو هیچ جیاوازییەکی نییە لەگەڵ ژمارەکانی تر. بەڵام ژمارە حەڤدەیان لا شوومە. بۆیە گەر حەڤدەی مانگ بکەوێتە ڕۆژانی پشوو(شەممەو یەک شەممە)، ئەوا بە دیقەت و

ئاگـــاییەوە، کارەکانیـــان دەکەن. نەوەک ڕووداوێکـــی نەخـــوازراو ڕووبدات. چونک□ ح□قد□ بە شووم و نەگبەت هێن دەزانن.

ـ (نازناو)، یان (پاشناو):

هەموو تاکێکی ئەڵمانی، پاشناوێکی خانەوادەیی هەیەو لەناو خەڵک و شـــوێنە فەرمییەکـــان، پێـــی دەناسـرێتەوە. کەلاو ئێمەش، جـــاران، لە عەشیرەت و پیشەی بنەماڵەو شوێن و د□ق□ری نیشتەجێبوون و…. تاد، خۆی دەبینییەوە. بە گوێرەی داتا فەرمییەکان، کۆمەڵێک (پاشناو)، لەلای ئەڵمانەکاندا، لەڕیزی پێشەوەن،وەکو؛ (میولەر: ئاشەوان)، (شمیت: ئاسنگەر)، (شنايدەر: بەرگدروو)، (فیشەر: ماسیگر)، (ق□ب□ر: جۆڵـــا). کە هەمـــوو ئەم پاشنـــاوانە، لە پیشەی بنەماڵەکـــانەوە بۆ نەوەکانیان، ماونەتەوە. لەکۆی نزیکەی شەست ملیۆن ئەڵمانی؛ (حەفت سەد هەزار کەس، پاشناوی میولەر، پێنج سەدو هەژدە هەزار کەس شمیت ، سێ سەدو سێزدە هەزار کەس شنايدەر، دوو سەدو شەست و حەفت هەزار کەس فیشەر، دوو سەدو سی و چوار هەزار ک□س ق□ب□ر)یان هەڵگرتووەو پێیەوە دەناسرێنەوە.

ـ خەوتن:

ژمارەی دانیشتوانی ئەڵمانیا، نزیکەی (٨١ـ٨٢) ملیۆن کەسە. بۆ مەسەلەی خەوتن، ڕێژەی ئەوانە وەرگیراوە کە تەمەنیان لە سەرووی هەژدە ساڵییەو دەبێت کار بکەن، یان کارێکیان هەبێت. هەر یەکێک، تێکڕا (معەدەل) ڕۆژانەهەشت کاتژمێرو بیستودوو خولەک دەخەوێت. سێ کاتژمێرو چوار خولەک کار دەکات. شەش خولەک بە پاککردنەوەی ئۆتۆمبیلەکەی خەریک دەبێت. لە خوێندنەوەو تێگەیشتن لەم رێژانە، دەبێت ئەوە ل□ بەرچاو بگیرێت کە ؛ ئەوانەی کار دەکەن؛ لە ساڵێکدا بیستو یەک ڕۆژ مافی مۆڵەت وەرگرتنیان هەیە. لە هەفتەیەکیشدا پێنج ڕۆژ، واتە چـــل کاتژمێر،کـــار دەکەن… چەنـــدین موناســـەبەو بۆنەی نیشتیمانی و ئایینیش هەیە و دەکەونە ڕۆژانی کار کردنەوەو دەبنە پشـــوو و کاریـــان تێـــدا نـــاکرێت. جگە لەوەش چەنـــد ملیۆنێکیـــش هیـــچ کارێکیان نییە. بۆ دیاریکردنی ئەم ڕێژەیە، هەموویان ل□ بەرچاو گیراون. مەسەلەی خەوتنیش لە تاکێک بۆ تاکێکی تر دەگۆڕێت. بۆ نمـــوونە؛ لە خوێنـــدنەوەی بیۆگرافییـــای (ئەلبێـــرت ئەنشتـــاین) و (ناپلیۆن پۆناپێرت)دا، ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە ؛ یەکەمیان لە ما□□ی بیستو چوار کاتژمێردا، چواردە کاتژێر خەوتووە. دووەمیشیان تەنها چوار کاتژێر خەوتووە. هەر تاکێکیش بە هۆی جۆراو جۆرەوە، لە هەفتەیەکدا، سێ جار تووشی خەوزڕان، د□ب□ت.

ـ ڕاگرتن و بەخێوکردنی ئاژەڵ و تەیروتاڵ:

لەبەر ئەوەی زۆربەی زۆری ئەڵمانەکان لە ئێستادا، لە خێزانی بچووک بچووک پێکهاتوون، یان زۆریان بە تەنیا دەژین، بۆ فەرامۆشی و ئاوەدانی، لەماڵەوە ئاژەڵێکی ماڵی، یان تەیروتاڵ، بەخێودەکەن. زۆر جارانیش بەهۆی خۆشەویستییان بۆیان، ئەم کارە دەکەن. ژمارەکان ئەوە دەردەخەن کە؛ خۆشەویسترین ئاژەڵی ماڵی لای ئەڵمانەکان (پشیلە)یە. هەشت ملیۆن و دوو سەد هەزار پشیلە بە نازو نیعمەتەوە لەم وڵاتەدا دەژین.واتا لە هەر دە کەسەک، یەکێک لە ماڵەوە پشیلەی هەیە. دوای پشیلە ئاژەڵ و تەیروتاڵی بچووکی وەک؛ (سەمۆرە، کەروێشک، مار، کۆتر، بولبول، کەناری، بەبەغا، ......)، بە پلەی دووەم دێتن. (سەگ)یش بە پلەی سێیەم دێتن.

ـ لە ئەڵمانیادا، بەهۆی زۆری ژمارەی دانیشتوان و لەباری داهاتی تاکەکەس، بەشی زۆری تاکەکان، خاوەن ئۆتۆمبێلی تایبەت بەخۆیانن، ئەمە جگە لە ئۆتۆمبێلی جۆر بەجۆری کۆمپانیاو کارگەو دامەزراوەکان…لە شەقام و هێڵە سەرەکییەکان، زۆر جاران، بەتایبەتیش لەکاتی چوونە سەرکاریان لە بەیانیان و دەست هەڵگرتن، جۆرە قەرەباڵغی و تەکچڕژان و ڕاوەستانێک دروست دەبێت، کە ئەڵمانەکان پێیدەڵێن (شتاو)… ئەم دیاردەیە ڕۆژانە دووبارە دەبێتەوە، ڕادیۆکان وەک ئاگادارکردنەوەی شۆفێرەکان ئاگاداری بڵاودەکەنەوە کە لە فلان شوێن، ماوەی ئەوەندە کاتژێر یان خولەک، (شتاو)، هەیە. گەورەترین و درێژترین (شتاو)ی ئۆتۆمبیل لەمێژووی ئەڵمانیادا، ئەو (شتاو)ە بوو کە لەدوای یەکگرتنەوەی هەردوو بەشەکە (ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا)، لە ڕۆژێک لە ڕۆژەکانی مانگی نیسانی ساڵی (١٩٩٠)دا، ڕوویدا. لەم ڕۆژەدا هەژدە ملیۆن ئۆتۆمبیل، لەسەر شەقامی گشتیدا لەریز وەستابوون، چاوەڕوانی پەڕینەوەیان لە ڕۆژهەڵات بۆ ڕۆژئاوا، دەکرد.

ـ ئەوەی تا ئێستاکە لە کتێبی (سەیرو سەمەرەکان)دا، تۆمارکرا بێت، ئەوەیە؛ کە بچووکترین کتێب، کتێبێک بووە لە وڵاتی چین، چاپ و بڵاوکراوەتەوە. دوای ئەمە؛ بچووکترین کتێب، ئەم کتێبەیە کە ژمارەی لاپەڕەکانی بریتییە لە (٣٢) لاپەڕەی قەبارە پانی: (٢،٤) دوو ملیۆن و چوار لەدەیاو درێژی (٢،٩) دوو ملیم و نۆ لە دەیا، لەشاری (لایبزیگ)ی ئەڵمانیا چاپ و بڵاوکراوەتەوە…(دەبێت چ چاوێک و بە چ جۆرە چاویلکەیەک بتوانیت بیخوێنیتەوە !!).ئەم چاپخانەیە چۆن چاپی کردووە؟!!.
مرۆڤ هەموو کاتێک پێویستی بە خوێندنەوەی جدی و تاقەت پروکێن

نییە، زۆر جاران بە فزولییەت و جۆرە پشوودان و زاخاودانەوەی مێشک، ئەم زانیارییانەشی پێویستە.

ئیسماعیل تەنیا – هانۆڤەر